

ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ГОТОВНОСТІ ДО САМОРЕАЛІЗАЦІЇ У МУЗИЧНО-ТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті обґрунтована важливість формування у майбутнього вчителя готовності до самореалізації у музично-творчій діяльності, проаналізовані актуальні дослідження з цієї проблеми, виявлені існуючі суперечності в теорії і практиці вищої школи щодо підготовки майбутнього вчителя до самореалізації у музично-творчій діяльності, окреслені шляхи вирішення цієї проблеми.

Ключові слова: самореалізація, музично-творча діяльність, учитель, музично-творчий потенціал.

В статтє обоснована важность формирования у будущего учителя готовности к самореализации в музыкально-творческой деятельности, проанализированы актуальные исследования по этой проблеме, выявлены существующие противоречия в теории и практике высшей школы, которые касаются подготовки будущего учителя к самореализации в музыкально-творческой деятельности, намечены пути решения этой проблемы.

Ключевые слова: самореализация, музыкально-творческая деятельность, учитель, музыкально-творческий потенциал.

In the article the importance of formation of future teacher's preparedness for self-realization in musical and creative activity is substantiated, actual researches on this problem are analysed, existing contradictions in the theory and practice of higher school as to future teacher's preparedness for self-realization in musical and creative activity are revealed, ways of this problem solution are determined.

Key words: self-realization, musical and creative activity, teacher, musical and creative potential.

Постановка проблеми. Сучасний етап демократичного розвитку українського суспільства визначається головною тенденцією - ставленням до людини як найвищої цінності. Саме для початку ХХІ століття є характерним зростання розуміння того, що тільки людина є одночасно початком і кінцевою метою будь-якого проекту соціального розвитку. Ці зміни в суспільній свідомості, у ставленні суспільства до освітньої сфери викликали появу нової парадигми освіти, що орієнтує освітній процес на перенесення акцентів з масових педагогічних явищ на самоцінність особистості, вивчення можливостей та умов її становлення, індивідуального розвитку й самореалізації.

Закони України „Про освіту”, „Про вищу освіту”, Державна національна програма „Освіта” (Україна ХХІ століття), Національна доктрина розвитку освіти, Державна програма „Вчитель” засвідчують особливу увагу до освіти з боку держави та зумовлюють об’єктивні орієнтири стратегії розвитку української національної освіти на підтримку людини, створення для неї умов досягнення механізму саморозвитку та творчої самореалізації у різних сферах життєдіяльності.

Гуманістичні принципи навчання і виховання стали одним з найважливіших ціннісних пріоритетів сучасної вітчизняної науки і освіти. Вони дають підставу розглядати майбутнього фахівця як неповторну цілісну особистість, яка здатна робити свідомий та відповідальний вибір у різноманітних життєвих ситуаціях. Гуманізація є головною умовою реалізації творчого потенціалу випускника вищого навчального закладу, формування його педагогічного мислення, професійної компетентності, гуманітарної культури. Важливе місце у підготовці майбутнього вчителя посідає самоствердження його як цілісної, освіченої, духовно багатой, інтелектуально зрілої, ініціативної, відповідальної особистості, здатної до самореалізації, до розкриття власної індивідуальності в процесі подальшої багатогранної професійної діяльності.

Праці науковців (Д.Крюкова, В.Моляко та ін.) вказують на те, що творчість є провідною ознакою професіоналізму [2; 4]. Поширення двопрофільних спеціальностей у вищих навчальних закладах країни, як то вчитель початкових класів і музики, зумовлює виокремлення в структурі професійної підготовки майбутнього вчителя важливої фахової якості – готовності до самореалізації у музично-творчій діяльності. У зв’язку з цим проблема формування у майбутнього вчителя готовності до самореалізації у музично-творчій діяльності набуває особливого значення.

Аналіз актуальних досліджень. Багатоаспектність і значущість проблеми самореалізації особистості зумовили посилений інтерес до зазначеного феномену філософів, соціологів, психологів, педагогів, починаючи від древньогрецьких часів до сучасних дослідників.

Самореалізація є одним з головних аспектів проблеми становлення особистості, її життєдіяльності та ролі у суспільстві. Вже у філософських роздумах Платона, Сократа, Арістотеля простежуються основні методологічні підходи до розв'язання цієї проблеми. Відомі західноєвропейські філософи Августин, Фома Аквінський, Фічіно, Кузанський, Макіавеллі, Лютер, Кальвін та ін. так чи інакше пов'язували світобудову з питанням про сенс людського життя, про оптимізацію індивідуального потенціалу, про становлення особистості.

Значну роль в теоретичному обґрунтуванні даної проблеми мають ідеї Канта про розум як універсальний імператив особистісного буття людини і головний чинник побудови суспільних відносин. Таку методологію дослідження проблем становлення особистості розробляли Г.Сковорода (концепція „спорідненої праці”) [8], В.Гумбольдт (ідея про величність людини, її внутрішнє достоїнство). М.Вебер в ХХ столітті в своїй праці „Протестантська етика і дух капіталізму” [1] обґрунтовує ідею професійної самореалізації особистості як головну засаду її становлення і сенс функціонування ефективної системи капіталізму. Протилежний напрямок пов'язаний з формуванням „філософії життя” і виразився містичним песимізмом А.Шопенгауера (воля до самореалізації, самоствердження) [9], містичним оптимізмом Ф.Ніцше (воля до влади як засобу самореалізації) [6].

Важливим етапом у дослідженні проблеми західними філософами стала стаття „Самоактуалізація” [3], написана А.Маслоу у 1967 році, в якій автор вперше ввів в науковий обіг і ґрунтовно проаналізував поняття самореалізації особистості. Цим він фактично довів у соціальній філософії органічний взаємозв'язок становлення особистості з її самореалізацією і дав поштовх до виникнення різних напрямків у дослідженні цього взаємозв'язку – етики самореалізації (Б.Бозанкет, Дж.Маккензі, Дж.Ройс, Е.Муньє та ін.); політичної самоактуалізації (К.Роджерс, С.Леншон та ін.); самореалізації в дозвіллі (Ж.Фрідман, Ж.Дюмазедьє, М.Каплан та ін.).

В дослідженні проблеми самореалізації особистості у вітчизняній гуманітарній науці значну роль відіграли роботи, присвячені засадним питанням людини, її сутнісним силам, структурі та умовам їх реалізації (Є.О.Ануфрієв,

С.С.Батенін, Л.П.Буєва, І.Ф.Ведін, О.Г.Волченко, А.Г.Здравомислов, Р.С.Карпінська, Г.Г.Квасов, С.М.Ковальов, О.Г.Мисливченко, В.В.Москаленко, Г.Л.Смирнов, М.Ф.Цибра, В.К.Шановський, В.І.Шинкарук та ін.).

Роботи О.А.Донченко, В.Й.Коцюбинського, М.М.Михайлова, Т.М.Титаренко, А.К.Чаплигіна, О.В.Шишкіна та ін. присвячені дослідженню проблеми становлення особистості в контексті його джерел та рушійних сил, особливо потреби особистості в самореалізації.

Серед ґрунтовних досліджень проблеми є розробки соціально-психологічних аспектів життєвого шляху особистості (А.В.Грибакін, Є.І.Головаха, І.О.Мартинюк, Н.В.Паніна, Л.В.Сохань, В.О.Тихонович та ін.).

Психолого-педагогічні дослідження, що мають відношення до проблеми самореалізації особистості, представлені цілим рядом шкіл і напрямків (Б.Г.Ананьєв, К.О.Абульханова-Славська, О.О.Бодальов, Л.С.Виготський, Е.Б.Галажинський, П.Я.Гальперін, А.А.Вербицький, В.П.Зінченко, І.Ф.Ісаєв, Н.І.Ісаєва, В.Є.Ключко, І.М.Коган, Л.А.Коростильова, О.М.Леонтєв, Л.М.Макарова, Я.О.Пономарьов, П.Є.Решетников, С.Л.Рубінштейн, І.Н.Семенов, В.О.Сластенін, В.І.Слободчиков, С.Ю.Степанов, В.В.Столін, В.Ф.Спірідонов, Б.М.Теплов, В.Є.Чудновський, І.А.Шаршов та ін.

Плідні дослідження проблеми самореалізації особистості в контексті культури знаходимо в розробках Т.О.Ветошкіної, Н.В.Кленової, Л.Н.Когана, В.М.Межуєва, Н.І.Шаталової та інших. Культурологічний аспект життєдіяльності особистості аналізується В.П.Андрущенко, В.С.Біблером, Є.К.Бистрицьким, В.А.Малаховим, М.Недашківською та іншими дослідниками.

Поняття „самореалізація” є сьогодні одним із ключових у загально-педагогічному аспекті, а саме у висвітленні сутності педагогічної майстерності, педагогічного покликання, професійно-педагогічної культури, професійного розвитку, професійної індивідуальності вчителя (А.Алексюк, Ш.Амонашвілі, І.Ашкінадзе, О.Базелев, Г.Балл, Є.Барбіна, І.Бех, Н.Бітянова, О.Бодальов, Є.Бондаревська, О.Вітковська, Р.Ворович, Б.Гершунський, Т.Давиденко, Л.Дроздикова, І.Зязюн, С.Іванов, І.Ісаєв, В.Кан-Калік, М.Квітков, Н.Кічук,

А.Кириченко, І.Колєсникова, Л.Коростильова, А.Костеневський, Б.Красовський, А.Маркова, Т.Маслова, Д.Мирошніченко, Л.Мітіна, Е.Нікітіна, І.Підласий, О.Пехота, Н.Прушковська, С.Подмазін, В.Радул, В.Садова, С.Сапронова, В.Семиченко, С.Сисоєва, М.Ситнікова, В.Сластьонін, С.Смірнов, К.Созонов, С.Філімонова, Є.Фролова, Н.Шатохіна, Г.Шевченко, О.Щелкунова та ін.).

Проблема творчої самореалізації майбутнього фахівця-музиканта розроблялась у працях О.Олексюк, Н.Сегеди. Питання розробки методичних засобів, що сприяють самореалізації студентів у процесі фахової підготовки, висвітлені в наукових дослідженнях Н.Аніщенко, О.Апраксіної, І.Барановської, Л.Коваль, Л.Масол, Г.Падалки, В.Ражнікова, О.Ростовського, О.Рудницької, Г.Хусаїнової, О.Щолокової та ін. Проте теоретико-методологічні та методичні засади підготовки майбутнього вчителя до самореалізації у музично-творчій діяльності, як окрема цілісна проблема, не була предметом дослідження.

Потреби сучасної школи у компетентному, мобільному, творчому вчителі, здатному до самореалізації, соціально-педагогічна важливість підготовки майбутнього вчителя до самореалізації та недостатня дослідженість проблеми, потреба вищої педагогічної школи у розробці відповідних теоретико-методологічних засад зумовили вибір теми статті: „Формування у майбутнього вчителя готовності до самореалізації у музично-творчій діяльності”.

Мета статті – обґрунтування важливості формування у майбутнього вчителя готовності до самореалізації у музично-творчій діяльності, аналіз актуальних досліджень з цієї проблеми, виявлення існуючих суперечностей в теорії і практиці вищої школи щодо підготовки майбутнього вчителя до самореалізації у музично-творчій діяльності, окреслення шляхів вирішення цієї проблеми.

Виклад основного матеріалу. Самореалізація особистості – важлива проблема суспільства, оскільки особистість відіграє значну роль в його ефективному функціонуванні. Рівень розвитку суспільства багато в чому залежить від того, якою мірою суспільство впливає на процес розвитку кожного його члена, якою мірою „задіює” всі сутнісні сили особистості - здібності, знання,

потреби, інтереси, уміння, навички, вольовий потенціал у механізмі свого розгортання.

Самореалізація особистості – одночасно важлива проблема і самого індивіда. Кожна людина прагне до самореалізації з тим, щоб знайти, притаманне лише своїй власній природі, місце в житті. Поступово людина приходить до розуміння, що формування власних людських якостей – це не тільки значуща для неї мета, але й відповідальний спосіб життя. Від того, які якості суспільство і сама людина сформують в структурі особистості, значною мірою залежить її самореалізація, самоствердження і соціальне положення [5, 1].

Проблема самореалізації особистості викликає інтерес у зв'язку з необхідністю розвитку самої теорії – соціальної філософії, психології, педагогіки, методики. Дослідження проблеми самореалізації особистості є складовим контекстом у наукових пошуках особистості, її життєдіяльності.

Категорія самореалізації – фундаментальна, одна з важливих у якісній характеристиці особистості. Потреба самореалізації – базова потреба особистості. Вона може задовольнятися практично у будь-якій сфері життя людини. Такий процес реалізації сутнісних можливостей особистості є процесом багатоплановим, різнопрофільним, з різними ступенями свого розгортання. Він неможливий без самопізнання та самооцінки. Самореалізація особистості передбачає її свободу, наявність вибору та відповідальності. Вона виявляється як розгортання індивідуальності конкретної особистості.

Обґрунтовуючи роль самореалізації у становленні особистості, В.Муляр звертає увагу на те, що феномен самореалізації особистості надзвичайно різновекторний, багатосаровий, мозаїчний. Це означає, що рушійна сила самореалізації має бути сама по собі така, а саме полівалентна. Звідси виходить, що становлення особистості практично можливе в будь-якій сфері людської життєдіяльності, яка здатна стати засновком перетворення індивіда в творчу, активну особистість [5, 19].

З іншого боку, самореалізація особистості – це процес, який здійснюється протягом всього життєвого шляху індивіда як результат діяльного подолання

особистістю індивіда суперечностей власного розвитку. Саме ця природа самореалізації дає можливість їй виступати іманентним способом становлення особистості. Саме самореалізація особистості як процес найповнішого, вільного і усвідомленого опредметнення сутнісних сил особистості в ході її життєдіяльності перетворює особистісне становлення в процес. Таким чином, завдяки самореалізації особистість долає суперечності власної життєдіяльності і самостверджується.

Теоретичні передумови вивчення педагогічного аспекту досліджуваної проблеми містяться в гуманістичних ідеях і поглядах педагогів-науковців, насичених вірою у творчі сили і потенціал людини (А.Макаренко), у розробці основ гуманізації навчального процесу вітчизняної школи (П.Блонський), ціннісному ставленні до людини (В.Сухомлинський), у психолого-педагогічній концепції життєтворчості (Л.Сохань, В.Шинкарук та ін.); аналізі категорій самоактуалізації, самоствердження, саморозвитку, самовиявлення, самореалізації (Д.Леонт'єв); у розробці форм становлення особистості у процесі професіоналізації (А.Фонарьов); положеннях концепції Л.Мітіної про єдність особистісного і професійного розвитку, в основі яких лежить принцип саморозвитку, що веде до вищої форми життєдіяльності – творчої самореалізації.

Представники педагогічної думки, як зазначає Н.А.Сегеда, пропонують різні варіанти визначення самореалізації особистості: як сенсу людського життя, фундаменту людського щастя в єдиному, цілісному матеріально-духовному світі й основу продовження власного „Я” у пам'яті людства (Б.Гершунський); самореалізація вчителя – процес, у якому передбачається усвідомлення особистістю того, чим вона володіє і чого прагне досягти, а також вибір практичних дій для втілення досвіду в реальну дійсність, закріплених у визнанні цих досягнень іншими (В.Радул); як стадії професійного розвитку вчителя, на яких суб'єкт діяльності не тільки досягає професійної майстерності, але й гармонійно розвиває власну особистість (Л.Мітіна); професійна самореалізація вчителя є практичним опредметненням сутнісних сил в умовах вільної педагогічної праці (І.Колеснікова); як процесу реалізації цінностей за умови

раціональної організації педагогічної діяльності вчителя (Р.Скульський) та інші [7, 7].

Різне використання визначення самореалізації вчителя свідчить про велику варіативність, яка зумовлена тим, що самореалізація вчителя виступає одночасно як характеристика його особистості, рівня соціальної активності, що виявляється в педагогічній майстерності, педагогічній культурі, творчій діяльності.

Музично-творча діяльність майбутнього вчителя – широке поле для професійної самореалізації, що передбачає сформованість музично-творчого потенціалу. Музично-творчий потенціал – це якість особистості майбутнього вчителя, що передбачає його ймовірну здатність до музично-творчої діяльності і є найвищим вираженням музикальності фахівця, виступає головною ознакою його професіоналізму.

Аналіз науково-теоретичних праць та практики професійної освіти студентів дає можливість констатувати той факт, що в останні роки проблема самореалізації розробляється активно і всебічно. Проте, ситуація, що склалася в теорії і практиці вищої школи щодо підготовки майбутніх учителів до самореалізації у музично-творчій діяльності, дозволили виявити суперечності, що склалися між:

- 1) потребою для школи і суспільства у вчителях, здатних до служіння розвитку духовності суспільства, реалізації стратегії становлення людської сутності і недостатньою розробкою відповідних методологічних основ їх професійної освіти;
- 2) зростаючими вимогами сучасного суспільства до якості навчально-виховного процесу в школі та здатністю вчителя-початківця розкрити власну індивідуальність, наявним професійно-педагогічним, музично-творчим потенціалом, творчими здібностями в процесі багатогранної музично-освітньої діяльності;
- 3) появою нової парадигми освіти, що орієнтує освітній процес на перенесення акцентів з масових педагогічних явищ на самоцінність особистості, вивчення можливостей та умов її становлення, індивідуального розвитку й

самореалізації та недостатнім представленням цієї тенденції в концепціях професійної підготовки;

- 4) сучасною тенденцією до інтеграції шкільної освіти та існуючою моноспрямованістю на конкретну предметну професійну підготовку майбутніх спеціалістів;
- 5) потребою суспільства у підвищенні рівня професійної компетентності випускника вузу та реальним станом його підготовки;
- 6) функціональною спрямованістю викладання фахових дисциплін та інтегративним характером музично-творчої діяльності вчителя;
- 7) зростаючими вимогами суспільства до творчої особистості сучасного вчителя і недостатньою науковою розробкою технології його підготовки до самореалізації у музично-творчій діяльності.

Висновки. Самореалізація майбутнього вчителя у музично-творчій діяльності вимагає від нього оволодіння механізмами і способами здійснення потенціалу самореалізації, творчої активності в її процесі тощо. Однак не завжди під час навчання студентів у вузі їх увага звертається на формування професійно-педагогічних якостей і професійно-педагогічної самосвідомості, що є структурними компонентами самореалізації у професійній діяльності. Не завжди культурно-освітня атмосфера вузу забезпечує вирішення завдань активізації і більш оптимального використання внутрішніх ресурсів і можливостей студента, що є важливою умовою підготовки майбутнього вчителя до самореалізації у професійній діяльності.

Необхідність формування у майбутніх учителів професійно-педагогічних якостей і професійно-педагогічної самосвідомості, відповідальності за власне професійне майбутнє, розвитку у них мотиваційного ставлення до музично-творчої діяльності як такої, що покликана сприяти формування духовного потенціалу школярів, зумовлюють необхідність розробки та наукового обґрунтування технології формування у майбутнього вчителя готовності до самореалізації у музично-творчій діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму. – К.: Основи, 1994. – 261с.
2. Крюкова Д. До проблеми удосконалення навчально-виховного процесу в навчальному закладі /Д.Крюкова //Рідна школа. – 2003. - № 8. – С.10-11.
3. Маслоу А. Самоактуалізація // Психологія личности. – М.: МГУ, 1982. – С.108-117.
4. Моляко В.О. Психологічна теорія творчості // Обдарована дитина. – 2004. - №6. – С.2-10.
5. Муляр В.І. Проблема становлення особистості в системі „індивід-суспільство” (філософсько-культурологічний аналіз): Автореф. дис. ... доктора пед. наук. – Дніпропетровськ, 1999. – 32 с.
6. Ніцше Ф. Так казав Заратустра; Жадання влади. – К.: Основи, 1993. – 415 с.
7. Сегеда Н.А. Підготовка майбутнього вчителя музики до професійної самореалізації: Автореф. дис. ...канд. пед. наук. – К., 2002. – 20 с.
8. Сковорода Г.С. Повне зібрання творів: У 2-х т. – К.: Наукова думка, 1973. – Т.1. – 532 с.; - Т.2. – 576 с.
9. Шопенгауер А. Избранные произведения. – Ростов-на-Дону: „Феникс”, 1997. – 544 с.